

EDVARD KOCBEK V SRBSKIH/HRVAŠKIH PREVODIH

Marija Mitrović

Università degli Studi di Trieste, Trst

UDK 821.163.6.03=163.41/.42=163.4Kocbek E.(497.6)

Od srede šestdesetih let do danes je Kocbek – ob Šalamunu – med najbolj pogosto prevajanimi pisatelji na območju srbskega/hrvaškega/bosanskega jezika: natisnjene je 13 njegovih knjig. Edini med slovenskimi pisatelji je uvrščen v zbirko *Vrhovi svetovne književnosti* (2009). Sprejemanje Kocbekove poezije, proze in eseistike pomaga priti do odgovora na vprašanje, v kolikšni meri in v kakšnih pogojih je prostor sorodnih literatur – slovenske, srbske, hrvaške in bosanske – deloval kot medsebojno preplet en celo pogojen. Kocbekov primer je za takšno raziskavo posebej hvaležen, ker se je odnos do njega v domači književnosti večkrat spremenil: bil je hvaljen in nagrajen, obsojen in diskvalificiran. Zanima nas, v kolikšni meri so te spremembe vidne tudi v sosednjih literarnih središčih.

Kocbek, prisotnost, prevajanje, sorodne literature

Since the mid-1960s Kocbek has become, alongside Šalamun, the most translated Slovene poet in the Serb/Croat/Bosnian language. In fact, thirteen of Kocbek's books have been published in this linguistic area. Kocbek is the only Slovene writer to be included in the anthology *Masterpieces of World Literature* (2009). The study of the reception of Kocbek's work (poetry, prose and non-fiction) should help us answer the question: how much were the former Yugoslav literatures (Slovene, Serbian, Croat, Bosnian) interconnected and even reciprocally conditioned in their development? The case of Kocbek's work is especially important for this type of research since the attitude of Slovene literary criticism and literary history changed several times: he was praised and awarded, but also condemned and disqualified. This paper will try to see how these changes affected the reception of Kocbek's work in the societies where he was translated.

Kocbek, reception, translation, interconnected literatures

V nekem bodočem temeljito izdelanem pregledu recepcije slovenske književnosti v jugoslovanskem prostoru bosta morali biti obdobji Kraljevine Jugoslavije in Jugoslavije vsekakor ločeni. Med dvema vojnoma se je sezona prevodov šele začenjala; večkrat naletimo na objave – predvsem poezije – v izvirniku (tudi Kocbekova prva pesem je bila v zagrebški reviji *Savremenik* leta 1940 objavljena v izvirniku pod naslovom *Jesenska pesem – Suho listje na drevesih šumi*). Včasih so bile take objave opremljene s priročnimi slovarčki na koncu besedila (sama se še spominjam svojih beograjskih šolskih beril iz prvih desetletij povojne Jugoslavije, ki so šolarjem na ta način predstavljala Župančiča, Cankarja, Prešerna, Prežiga in še koga). V šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih so Kocbek, Udovič, Zlobec, Zajc, Kovič, Taufer,

Minatti, Pavček in Jesih izdali svoje zbirke v srbsčini, in sicer pri pomembnih, večjih založnikih z dobro distribucijo. Še posebno priljubljen je bil Šalamun, saj so v pet-najstih letih (1975–1990) v srbski/hrvaški jezik prevedli kar enajst zbirk. V devetdesetih letih pa se je zgodil prelom – prevajanje iz slovenščine se je bistveno skrčilo. Če se je že prevajalo, je bil v ospredju esej in ne več poezija. Znova je bila izjema poezija Tomaža Šalamuna: leta 2002 je izšla njegova zbirka *Ambra*, naslednje leto pa še *Arka* (obe v prevodu Milana Đorđevića). Obe sta izšli pri majhnem založniku v Smederevu, mestu, ki jeseni, v času trgatve, organizira festival poezije. Leta 2013 sta izšla kar dva prevoda iste zbirke *Letni čas/Godišnje doba*: v Zagrebu pri majhnem založniku Lara v prevodu Ksenije Premur, v Beogradu pa pri pomembnem založniku Arhipelag v prevodu Milana Đorđevića. Istega leta so Šalamunu dodelili Njegoševe nagrado, visoko literarno priznanje Črne gore. Pred kratkim pa je v prevodu Josipa Ostija v Beogradu izšla še zbirka *Poker*.

Poleg Šalamuna je v novem tisočletju med prevedenimi avtorji pomembno mesto zavzel le še Kocbek, a ne več v Beogradu, temveč v Zagrebu. Založnik Alfa iz Zagreba je leta 2009 s finančno podporo hrvaškega ministrstva za kulturo v zbirki *Vrhovi svjetske književnosti* objavil zajetno (obsega več kot 560 strani!) Kocbekovo knjigo z naslovom *Izabrana djela. Pjesme, novele, dnevnički, eseistika*. Ta razkošno opremljena knjiga je skupaj s spremno besedo Zdravka Zime *Vjerovati u istinu – vjera u čovjekovo i božje poslanje* Kocbeka umestila med klasike ne samo slovenske, temveč tudi svetovne književnosti. Če začetno obdobje Kocbekovega življenja, ko je skoraj pet let služboval na Hrvuškem (najprej 1931–1933 v Bjelovaru in nato 1933–1936 še v Varaždinu), ni rodilo živih stikov s hrvaško kulturno srenjo, se je z *Izbranimi deli Zagreb* izkazal skoraj kot Kocbekova druga domovina.

Noben slovenski pisatelj še ni doživel tako širokega izbora, tako reprezentativne publikacije in bil uvrščen v tako pomembno zbirko (med vrhove svetovne književnosti). Če si ogledamo zgodovino Kocbekove prisotnosti na srbskem/hrvaškem jezikovnem območju, se bo to visoko priznanje verjetno zdelo manj naključno ter bolj pogojeno z dolgim in razvejanim odnosom med slovensko na eni in drugimi južnoslovanskimi književnostmi na drugi strani, odnosom, ki se je v primeru Kocbeka izkazal kot bolj enoten, kot si po navadi mislimo.

Natančna bibliografija prevodov in objav¹ Edvarda Kocbeka na srbsko/hrvaško/bosansko govorečem območju kaže, da je Kocbek razmeroma pozno stopil v orbito zanimanja za slovensko književnost: do srede šestdesetih let prejšnjega stoletja je bilo objavljanje njegovih pesmi le občasno, pomembno pa je, da je ostalo precej časa *zunaj* hudega spopada in napada, ki ga je bil Kocbek deležen v Sloveniji v obdobju 1951–1952. Josip Vidmar, eden izmed zelo ostrih napadalcev Kocbekove zbirke

¹ Temelj bibliografije je mogoče sestaviti že na podlagi skrbno izdelanih Opomb h Kocbekovemu *Zbranemu delu* Andreja Inkreta. Pregled *in visu* vsega gradiva, omenjenega v Opombah, opozori na nekaj netočnosti, obenem pa odkrije še nekaj kritik in študij, ki v Opombah niso omenjene, so pa objavljene v tukaj upoštevanem literarnem prostoru. Poskus zelo omejene bibliografije literarnih kritik, napisanih o Kocbeku, pa dobimo tudi v zagrebški elitni knjigi iz leta 2009.

novel, je leta 1959 v intervjuju za *NIN* poskusil delno popraviti svoj negativni odnos do Kocbeka in je mdr. povedal (*NIN*, 18. maj 1959):

Mislim, da bi reprezentativnost časopisa *Naša sodobnost* bila mnogo punija, kad bi u njoj saradjivali i katolički pisci kao, na primer, Kocbek. [...] Kocbek je vrlo darovit čovek. Njegova knjiga *Strah i hrabrost* nije dobra. Ali je zato njegova knjiga *Tovarišja/Drugarstvo* najbolje pisano delo iz narodnooslobodilačkog rata. Osim toga Kocbek ima i vrlo lepih pesama.

7. junija je *Politika* zelo hudo napadla Vidmarja in njegov poskus zagovora Kocbeka. Pod besedilo se je podpisal »Arsa Stefanović, ki je v literarni kritiki neznano ime, tudi slog je bil v skladu s takratno ‘standardno partijsko demagogijo’² (Inkret v: Kocbek 1993: 427). Zanimivo je, da si je Vidmar zaradi napada na Kocbeka žezel olajšati slabo vest zunaj slovenskega kroga, ko pa je bil – kot pravi Kocbek v svojem dnevniku 6. junija 1959 – deležen hudega pritiska iz slovenskega Centralnega komiteja, je v *Naših razgledih* (27. junija) objavil (samo)pogovor iz beograjskega intervjuja, ki ga je temeljito popravil (o tem v Opombah obsežno piše Inkret v: Kocbek 1991–2004: 428–429). Vidmar je skušal omiliti svoje stališče do Kocbeka v srbskem okolju, kjer je bil kot kritik cenjen in uveljavljen.

Na območju nekdanje Jugoslavije je bil Kocbek le redko vključen v antologije, ki so izhajale v času prepovedi njegovega javnega nastopanja. Res ga ni v antologiji *Izbor iz slovenske lirike*,³ ki ga je pripravil Branimir Žganjer leta 1953, leta 1959 pa je bil uvrščen v zagrebško antologijo *Jugoslavenska revolucionarna poezija*, in sicer s pesmijo *Pes laja v nočnem polju*. Izbor pesmi so pripravili Mak Dizdar, Marin Franičević, Čedomir Minderović, Aco Šopov in Ciril Zlobec. Očitno je, da se Zlobec, ki je bil odgovoren za slovenski del gradiva, ni oziral na »kulturni molt«, v katerega je bil pesnik še prisiljen v okviru ožje domovine v času nastajanja antologije. Leta 1961, ko je bil ta molt komaj prebit in je Kocbek lahko ponovno objavljaj v slovenskih revijah, je pri beograjski založbi Nolit izšla antologija v dveh knjigah: *Slovenačka poezija I-II*. Pesmi so izbrali Jože Kastelic, Drago Šega in Cene Vipotnik, zbirko je v celoti prevedla Desanka Maksimović. Kocbek je bil predstavljen kar s petimi pesmi iz zbirke *Zemlja*. Josip Vidmar je za to antologijo napisal zelo togo in šolsko spremno besedo, vendar Kocbeka v njej sploh ni omenil. Iz časa med obema vojnoma sta bila njegovega blagoslova deležna le Srečko Kosovel in Božo Vodušek (čeprav je Kocbek leta 1934 izdal zbirko *Zemlja*):

² »Ostavljamo samom Josipu Vidmaru da zaključi da li će radni ljudi socijalističke Jugoslavije hteti, da se lišavaju svojih zarada radi omogočavanja Kocbeku i sličnim autorima da vredaju njihovu prošlost ili klevetaju sadašnjost i mistificiraju budućnost« (Inkret v: *Zbrano delo Edvarda Kocbeka II*, Opombe, str. 427).

³ V prvi povojni izbor te vrste, *Antologija slovenačke poezije*, ki jo je leta 1950 sestavil Lino Legiša za Matico srpsko iz Novega Sada, so vključene štiri Kocbekove pesmi: *Ljubezenska pesem*, *Močna rdeča junca*, *Za časa boja* in *Žene gredo*.

drugi stvaroci i svi njihovi drugovi, čiji likovi nisu bili ocrtani ovim zbilja vrlo letimično datim skicama, spadaju u prošlost. Drugi svetski rat je izorao između njihovog stvaralaštva i sadašnjosti dublju brazdu nego što bi to moglo učiniti normalnih dvadeset godina.⁴

Kocbek je bil tudi v času, ko ni mogel do besede v Sloveniji, občasno vendarle uvrščen v antologije, prevedene ali celo pripravljene v neslovenskem jugoslovanskem prostoru, zato je bila ta gesta pomembna. Seveda je bil po letu 1963 Kocbek vključen v vse antologije slovenske poezije, objavljene v takratni Jugoslaviji.

Šele po objavi zbirke *Groza* (1963) se namreč za Kocbekovo poezijo odprejo vrata številnih revij. Zbirka je doživela literarnokritično oceno Toneta Potokarja v zagrebškem dnevniku *Vjesnik* (22. januarja 1964). Leta 1965 se začne uspešno obdobje prevodov Kocbekove poezije v literarnih revijah: v *Letopisu Matice srpske* zasledimo dve njegovi pesmi (*Selitev* in *Milost*), leta 1966 ista revija objavi kar 15 pesmi iz *Groze*, leta 1968 zagrebški *Forum* objavi enajst pesmi in beograjska revija *Književnost* naslednje leto vrsto pesmi iz zbirke *Zemlja*. Vse tri omenjene revije se še vračajo h Kocbekovi poeziji: *Letopis* ... leta 1982 in 1984, nato pa se tam odpre prostor še za prozo; leta 1986 izidejo v *Letopisu* ... fragmenti iz *Listine* v dveh nadaljevanjih. Zagrebški *Forum* je Kocbekovo poezijo objavil še leta 1974, 1992, 2000 in 2010, *Književnost* pa še leta 1980. Le natančna bibliografija revijalnih objav Kocbekovih pesmi (za katero tu ni prostora) bi pokazala, kako pogoste so bile te objave in koliko različnih prevajalcev se je lotevalo te zahtevne poezije (jaz sem jih naštela kar 24). Razen omenjenih osrednjih revij so Kocbeka večkrat predstavile tudi revije iz drugih, manjših mest: *Bagdala* iz Kruševca (1959), *Stvaranje* iz Cetinja (1973), *Odjek* iz Sarajeva (1974, 1975), *Polja* iz Novega Sada (1981, 1982), *Gradina* iz Niša (1981) in *Rukovet* iz Subotice (1988).

Sezona knjižnih objav se je začela leta 1970: najprej je v Kruševcu pri takrat zelo aktivni in pomembni založbi Bagdala izšla zbirka *Kukavica i klovn* v izboru in s spremno besedo Tarasa Kermaunerja ter v prevodu Ljubiše Đidića in Gojka Janjuševića, proti koncu istega leta pa v Zagrebu *Strava* v izboru in prevodu Slavka Mihalića. Ravno za ta izbor je Kocbek napisal esej *Tri obdobja moje poetičnosti*, ki je v slovenščini izšel šele leta 1974 v knjigi *Svoboda in nujnost*.

Leta 1974 je Narodna knjiga iz Beograda objavila dvojezični izbor *Pesme/Pesmi*, pravzaprav skoraj celoten prevod treh pesnikovih prvih zbirk – *Zemlja*, *Groza* in *Poročilo*. Inkretova obsežna spremna beseda je osredotočena izključno na interpretacijo pomena Kocbekove poezije in poetike, ostale njegove dejavnosti niso omenjene, še manj pa politični napadi nanj in težave, ki jih je imel ob izidu zbirke *Strah in pogum*. Leta 1978, ko je v Zagrebu izšel prevod *Slovenskega poslanstva* (Put u Jajce), je bilo to besedilo poslano v svet brez kakršnegakoli pojasnila in brez spremne besede. Da je imela knjiga odličen odmev, pove podatek, ki ga imam iz zasebnih virov: leta 1979 so vojake jugoslovanske ljudske armade, ki so vojaščino služili v Sloveniji, povabili, da se udeležijo poti v Jajce po sledeh Kocbekovega dnevnika.

⁴ Josip Vidmar v: *Slovenačka poezija II*. Uredili Jože Kastelic, Drago Šega, Cene Vipotnik. Beograd: Nolit 1961. 20.

Čeprav je od leta 1963 vsaj na zunaj kazalo, da se je gonja proti Kocbeku umirila, saj je bil istega leta nagrajen s Prešernovo nagrado za zbirko *Groza*, v naslednjem desetletju pa je objavil še vrsto knjig,⁵ se je »primer Kocbek« na novo odprl leta 1975, ko je pesnik v intervjuju za tržaški *Zaliv* odprl bolečo, a skrbno skrivano rano iz vojnega in neposrednega povojnega časa – o usmrtitvi ideoloških nasprotnikov brez sojenja. Na Kocbekov intervju so se najprej odzvali v Sloveniji, nato pa tudi v Nemčiji in Švici ter drugih neslovenskih časnikih. 8. februarja 1976 je beograjski *NIN* objavil prevod govora Mitje Ribičiča na seji predsedstva SZDL v Beogradu, objavljenega v *Delu* 21. januarja. Avtorji iz drugih republik se v napade niso vpletali, odzive na intervju pa so spremljali tudi v Ohridu, na samem jugu Makedonije, saj je bil Kocbek najprej povabljen na Struške večere poezije, potem pa je bilo vabilo preklicano. Avgusta 1978 je bil na mednarodni festival poezije povabljen že drugič, a mu je uprava festivala po naročilu političnega fantoma ali institucije, ki se ni hotela identificirati, odvzela besedo, nakar so svoj nastop na festivalu odpovedali še drugi predstavniki Slovenije. Ob tem škandalu je Predrag Matvejević objavil zelo ostro besedilo *Slučaj Kocbek, ponovo*, in sicer v skopski *Novi Makedoniji*, ljubljanskem *Delu* in beograjskem štirinajstdnevniku *Književna reč*, medtem ko ga zagrebško *Oko* ni hotelo objaviti.⁶ Matvejević je bil priča nemilemu dogodku in si je prizadeval spremeniti nerazumljivo odločitev uprave festivala, da povabljenemu pesniku onemogoči javni nastop, toda zaman. Tudi zaradi Matvejevičevega javnega protesta je ta dogodek široko odmeval.

Pisatelji in politiki iz drugih jugoslovenskih republik niso imeli aktivne vloge v gonjah, ki jih je bil Kocbek deležen v Sloveniji. Zasledimo le nekaj odmevov. Povzetek vseh polemik oz. napadov na Kocbeka je neslovenska literarna publika dobila šele po Kocbekovi smrti. V biografiji Edvarda Kocbeka je – poleg omenjenih letnic 1951/1952 in 1975/1976 – pomembno še leto 1982. Takrat pisatelj ni bil več živ in v slovenski kulturni sredini se je zgodil bistven premik v odnosu do njega. Šele takrat je tudi srbski/hrvaški bralec dobil vpogled v obe aferi. Kakor pravi Dimitrij Rupel v spremni besedi k hrvaški izdaji Kocbekovega dnevnika iz petdesetih let, se je uredništvo *Nove revije* (ki je začela izhajati v začetku leta 1982) odločilo, da odpre vprašanje Kocbeka in njegove novelistične zbirke, »koja u Sloveniji nije smela biti pretiskana niti trideset i dvije godine nakon oficijelne anateme godine 1952« (Kocbek 1986: 6). Že istega leta je v Beogradu izšel prevod zbirke *Strah in pogum* (prevedla Roksanda Njeguš) s spremno besedo Dimitrija Rupla. Rupel natančno povzame potek in vsebino vseh polemik in napadov, ki jih je bil Kocbek deležen od slovenskih kulturnih in političnih oblasti ob izidu zbirke. Srbska publika je ob prvem izidu prevoda zbirke *Strah in pogum* dobila možnost vpogleda v polemiko, ki se je razvnela o Kocbeku po objavi zbirke v Sloveniji. *Nova revija* je istega leta začela objavljati

⁵ Izšli sta dve knjigi vojnih spominov, *Slovensko poslanstvo* (1964) in *Listina* (1967), ponovno so izšli *Tovarišja* (1967), zbirka *Žerjavica* (1974) in *Izbrano delo* (pri Mladinski knjigi v uredništvu Franca Zadravca).

⁶ Besedilo je bilo potem objavljeno v drugi, dopolnjeni izdaji knjige (1978: 308–312). Izbrisane podatke najde bralec v seznamu literature.

Kocbekov dnevnik iz mesecev, ko je bil deležen hudega napada slovenske politične in kulturne srenje. Zagrebški založnik Globus je takoj predlagal objavo *Dnevnika* v hrvaškem prevodu. Zagrebški založnik je imel obenem v mislih tudi ponovni prevod zbirke *Strah in pogum* z novo spremno besedo, pri čemer naj bi kot dodatek k prevodu izšel tudi dnevnik, ki ga je avtor pisal proti koncu leta 1951 in v začetku leta 1952. Ker pa je obseg dnevnika naraščal iz dneva v dan, iz ene številke *Nove revije* v drugo, je na koncu nastala posebna knjiga. Kakšne težave so imeli v Zagrebu pri objavljanju obeh knjig, bo treba še raziskati. Dejstvo je, da sta knjigi v hrvaščini izšli šele leta 1986. Čeprav Rupel opozarja, da se je Globus takoj zanimal za Kocbekov *Dnevnik* in ga je nameraval tudi takoj objaviti (to dejstvo je – kot je v spremni besedi *Dnevnika* zapisal Rupel – celo pospešilo mučno delo prepisovanja in dešifriranja rokopisa), je izšel šele leta 1986, in sicer sočasno v prevodu in izvirniku.

V osemdesetih letih še ni bila navada, da bi isto knjigo hkrati objavili dve založbi – če je neko besedilo izšlo v Beogradu, je pokrivalo tudi območje hrvaškega knjižnega jezika in obratno. Tokrat pa se je zgodilo, da je zbirka *Strah in pogum* izšla v Beogradu leta 1982 (v nakladi 2000 izvodov) in v Zagrebu leta 1986 (v nakladi 4000 izvodov). Novi prevod zbirke s spremno besedo Ivana Cesarja je bil tedaj že popolnoma v novi luči branja Kocbeka. Potem ko se je v Sloveniji ustalilo novo, drugačno, bolj literarno in manj politično branje Kocbeka, se je zagrebškemu založniku spremna beseda Dimitrija Rupla za beograjsko izdajo zdela preozka. Ko je Rupel natančno povzel vse polemike, ki so bile napisane proti Kocbiku v letu 1952, je na več mestih poudaril, da je bil obračun sicer resničen, a hkrati navidezen napad na literarno vrednost zbirke, orkestrirani napad je pravzaprav letel na pisatelja osebno, na njegovo nekomunistično, krščansko usmerjenost v politiki. Partija ga ni več hotela imeti za partnerja, slovensko partijsko vodstvo ni hotelo več upoštevati specifičnosti, ki je bila značilna samo za slovenski narodnoosvobodilni boj, in sicer njegove ideološko pluralitetne podobe: »U tom trenutku su u slovenačkim političkim kancelarijama odlučili, da je potrebno osuditi Kocbekovu knjigu *Strah i hrabrost*« (Kocbek 1982: 256). Ruplova spremna beseda je pokazala, da je šlo takrat za prelom in ideoološki spopad znotraj slovenske (kulturne) politike. Tako natančno popisan spopad, ki se je dogajal pred tridesetimi leti, pa (srbskih) bralcev ni preveč zanimal. Knjiga ni doživela večjega odmeva, saj je v osemdesetih letih na velika vrata že stopil francoski eksistencializem in večplastno popisovanje dogodkov iz osvobodilnega boja.

Leta 1985 so končno tudi v Sloveniji ponovno objavili zbirko *Strah in pogum* (pri Mladinski knjigi s spremno besedo Andreja Inkreta). Ta objava je bila očitno pomembna za nastanek novega, zagrebškega prevoda in predvsem popolnoma drugače naravnane spremne besede Ivana Cesarja. V notici na koncu objave Kocbekove zbirke novel Cesar zapiše (Kocbek 1986: 258):

Mladinska knjiga u Ljubljani 1985. ponovo izdaje knjigu novela *Strah in pogum* s propratnom studijom i »Skicom za životopis Edvarda Kocbeka« Andreja Inkreta. Književna kritika ovo ponovno izdanje knjige prihvaca i ocenjuje kao veliku književnu vrijednost, o njoj se više ne govori kao o političkom činu. Ubrzo je postala najčitanija knjiga u Sloveniji. Zagrebačka podružnica Cankarjeve založbe objavljuje te godine prijevod *Tovarišije* pod naslovom *Drugovanje*.

Zagrebški prevod zbirke štiri leta po izidu beograjskega *Strahu in poguma*⁷ je bil verjetno poskus uvajanja v drugačno branje te zbirke. Po uspehu, ki ga je ta knjiga doživela v Ljubljani, jo je bilo treba tudi za hrvaške/srbske bralce uvesti kot umetniško zrelo delo, in ne več kot orodje političnega obračuna. Že v prvem odstavku spremne besede se Ivan Cesar (Kocbek 1986: 6) upre branju Kocbeka kot politika in ideologa v prozi ter liriku v poeziji:

Ovakva podjela Kocbekova stvaralaštva na ideologiju, politiku i liriku, umjetnost nosi u sebi opasnost da njegova proza ne bude »pročitana« nego da bude prihvaćena, često i bez čitanja, kao ona o kojoj se zna sve ili kao ona koja se uklapa ili ne uklapa u konkretnе političke tokove i norme.⁸

Izjemno pozitiven sprejem v Sloveniji se je nekako razširil tudi na Hrvaško, kjer so v dveh letih izšle kar tri Kocbekove knjige, vedno v nakladi 4000–5000 izvodov. Novi »primer Kocbek«, ki se je tako iz matične kulture prelil še v sosednjo, zato zasluži poseben premislek. Če začnemo prisotnost Kocbeka gledati s te perspektive, je treba tudi letnico 1983 in izid Kocbekovih *Izabranih pesama* – tudi tokrat v izboru in z obsežno spremno besedo Andreja Inkreta, in sicer pri ugledni založbi, kot je bil takrat beografski Nolit⁹ – upoštevati kot gesto, ki je sprožila novo fazo prisotnosti Kocbeka doma in po svetu. Tudi ta knjiga je izšla v 4000 izvodih in obsega 172 pesmi iz vseh Kocbekovih zbirk.

Leta 1989 je v Sarajevu izšla antologija *Pjesme i dnevnički*, tokrat v nakladi 5000 izvodov in v pomembni zbirki Branko Ćopić. Spremno besedo je napisal Andrej Inkret, pesmi (skupaj 76) in odlomke iz dnevnikov je izbral Josip Osti. Knjiga šteje 345 strani in le prvih sto prinaša poezijo, preostali prostor pa zajemajo dnevnički, in sicer v kronološkem zaporedju: *Luč na severu/Svetlost na sjeveru* iz leta 1932,¹⁰ nato *Iz dnevnika 1951–1952*,¹¹ sledi daljši odlomek iz *Tovarišije*, ki je bila v Zagrebu že objavljena z naslovom *Put u Jajce* (prevedel Ivan Brajdić, Zagreb, 1978), nato še krajiški odlomek iz dnevnika iz leta 1976, in sicer pesnikovi odzivi na branje Zupanovega romana *Menuet za kitaro*, ter na koncu prevod zasebnega pisma, ki ga je Kocbek naslovil na Zupana (v pismu izraža izjemno navdušenje nad njegovo obdelavo vojne tematike). Sarajevska knjiga, posvečena Kocbekovemu opusu, poeziji in dnevniški prozi, je pravi otrok tistega časa in prostora. V Opombah na koncu knjige Josip Osti zapiše (Kocbek 1989: 345):

⁷ Avtorica prvega prevoda je bila Roksanda Njeguš, avtorja drugega pa Ivan Cesar in Marija Nađ. Roksanda Njeguš je že takrat v Beogradu slovela kot precej toga prevajalka, ki se je slovenščine priučila za časa svoje partizanštine. Cesar (1936–1993) je predaval slovensko književnost na zagrebški univerzi, Marija Nađ pa se je šele uveljavljala kot prevajalka (danes o njej ni nobenih podatkov, nikoli ni postala članica Društva prevajalcev).

⁸ Naj mimogrede povem še, da je danes na Filološki fakulteti v Beogradu na polici knjižnice za južno slavistiko, ki je namenjena obveznemu izpitnemu branju, ravno ta zagrebška objava Kocbekovih novel. Beografske sploh ni v njihovem katalogu in sem si jo moral izposoditi v beografski mestni knjižnici.

⁹ Zaradi izjemno uspešnih in pomembnih zbirk *Savežda* in *Književnost i civilizacija* je bila ta založba prisotna na policah beročih ljudi v vsem jugoslovanskem prostoru.

¹⁰ Prevedel jih je Slavko Mihalić, kar neposredno iz edine dotedanje objave v reviji *Dom in svet* iz leta 1932.

¹¹ Tokrat je besedilo prevzeto iz zagrebške izdaje knjige *Dnevnik 1951–1952* v prevodu Mirjane Hećimović.

Izdavač me, želeći objaviti što je moguće prije izbor iz poezije i dnevnika Edvarda Kocbeka »prinudio« da izvršim izbor iz Kocbekovih djela objavljenih na srpsko-hrvatskom jeziku. Pri tom nije bilo moguće izbjegći jezičku neujednačenost, odnosno raznolikost jezičkih varianata kojima se prevodioci služe, što, ujedno, izražava realnost srpsko-hrvatskog jezičkog prostora.

Poezijo je Osti prevzel kar iz beograjske izdaje *Izabranih pesama*, in sicer v prevodih Tanje Detiček, Marije Mitrović in Francija Zagoričnika, prozo pa so prevajali Zagrebčani Slavko Mihalić in Ivan Brajdić ter Josip Osti, takrat prebivalec Sarajeva. Kaj takega je danes seveda popolnoma nemogoče. In vendar je izvod knjige, ki sem si ga izposodila v beograjski mestni knjižnici (Gradski biblioteki), obrabljen in nosi vidne znake pogostnega branja.

Misljam, da je Kocbek edini ali pa vsaj eden izmed redkih slovenskih pisateljev, čigar literarna usoda se mora brati *znotraj jugoslovanskega* (in ne samo slovenskega) literarnega življenja.

Viri in bibliografija Edvarda Kocbeka, objavljeni na območju hrvaškega/srbskega jezika

KOCBEK, Edvard, 1991–2004: *Zbrano delo I–VIII*. Ljubljana: DZS.

KOCBEK, Edvard, 1970: *Kukavica i klovn*. Prevedla Ljubiša Didić, Gojko Janjušević. Izbor in spremna beseda Taras Kermmauner. Kruševac: Bagdala.

KOCBEK, Edvard, 1970: *Strava*, izabrane pjesme. Izbor in prevod Slavko Mihalić. Zagreb: Matica hrvatska.

KOCBEK, Edvard, 1974: *Pesme/Pesmi*. Dvojezično. Prevedla Tatjana Detiček. Izbor in spremna beseda Andrej Inkret. Beograd: Narodna knjiga.

KOCBEK, Edvard, 1978: *Put u Jajce*. Sa slikama Božidara Jakca. Prevedel Ivan Brajdić. Zagreb: Znanje.

KOCBEK, Edvard, 1982: *Strah i hrabrost*. Prevedla Roksanda Njeguš. Spremna beseda Dimitrij Rupel. Beograd: Narodna knjiga.

KOCBEK, Edvard, 1986: *Strah i hrabrost*. Prevedla Ivan Cesar in Marija Nađ. Spremna beseda Ivan Cesar. Zagreb: Globus.

KOCBEK, Edvard, 1983: *Izabrane pesme*. Prevedli Tatjana Detiček, Marija Mitrović, Franci Zagoričnik. Uredil in spremno besedo napisal Andrej Inkret. Beograd: Nolit.

KOCBEK, Edvard, 1986: *Drugovanje*. Prevedel Božidar Brezinščak Bagola. Zagreb, Ljubljana: Cankarjeva založba.

KOCBEK, Edvard, 1986: *Dnevnik 1951–1952*. Prevedla Mirjana Hećimović. Spremna beseda Dimitrij Rupel. Zagreb: Globus.

KOCBEK, Edvard, 1988: *Svedočanstvo*. Prevedla Branka Dimitrijević. Spremna beseda Marija Mitrović. Beograd: Narodna knjiga.

KOCBEK, Edvard, 1989: *Pjesme i dnevnići* (izbor). Uredil Josip Osti. Spremna beseda Andrej Inkret. Sarajevo: Svjetlost.

KOCBEK, Edvard, 1995: *Pjesme iz zaostavštine*. Izbral in prevedel Josip Osti. Ljubljana: Vodnikova domaćija, Kulturni vikend djece iz BiH.

KOCBEK, Edvard, 2009: *Izabrana djela. Pjesme, novele, dnevnići, esejistika*. Prevedla Božidar Brezinščak Bagola in Slavko Mihalić. Spremna beseda Zdravko Zima. Zagreb: Alfa (Vrhovi svjetske književnosti).